ACC. N:R M. 14028 : 1-19.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: Skåne
Härad: Bjäre
Socken: V. Karup
Uppteckningsår: 1956

Uppteckknare: Ebba Ebbesson, V. Karup
Berättare: " " "
Berättarens yrke: fröken
Född år 1876 i Småryd, V. Karup

Husbondefolk och tjänstefolk. s. 1-19. LUF 105.

Skriv endast på denna sida

Allmänna förhållande ACC. N:R M. 14028:1.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
Luf 105
1.

Mitt första minne är från mitt ~~moraldr~~ mesföräldra-
hem i Nordvästra Skåne, Bjäre härad i början av 1850.
Det var icke bara en stor bondgård, en kring Österland,
och tillhörande Hunn stor djurbestånd som var min
jag inte riktigt men jag vet att det fanns ett par oxar och
ett par hästar å en hösk för bagnsskjutsar. Det föddes
varje år en hel del ungkreatur, i synnerhet kostreade
ungtjur gömmas de till dragoxar, som försäldes när de bor-
lämpliga. Jag minns morfar med sitt mattband när
han mätt sina oxar å hans förnöjelse när han sade
de äro bara korter stora. I den tiden var det inte mjölk-
försäljning som nu med ordinarie månadsbetal-
ning, det hölles en och annan liter, men vanligtvis
blev det blev skänkt bort, så det var inte lönan-
de. Då brukade de hälja oxar och stora sädeslass.
Tänkte en det var någon dräng eller förarvel annat än
till husbehov och även kobesättningen var väl inte så
stor, när de inte lade an på mjölk till försäljning. Men
hemlagad ost och smör hölles väl ändå.

ACC. N:R M. 14028:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Det gick ju också åt hel del till ett bättre hushåll dagligen förutom all extra hjälp som behövdes skulle ju röskas med klölar (slagor) och tillägen som först gärdia hade de pundtröskare det var torpare som äro bia det. De stax na återhösten hade gårdens karlar som nyss det annat att göra att de inte kunna. Pundtröskare skulle ha var 1½ tal skäppa, alltså 12 dekar av den röskade säden samt middag var dag. Det var rag som de hälst ville röska den säden blev ju också färdig den som behövdes först. Några mekaniska redskap fanns det inte då, och om de än funnets var nog mycket dyrt. Det skulle hålls gå med handkraft som de kord bara, det gjorades inte ens hästräbba, utan åkerna skulle handsäjdas det var ett dryg och ansträngande arbete, men det var kvinnorna's arbete. De hade ju också småfjäder som höns, gäss, änder och kin, morfar var mycket intresserad av sina bi, han var det inte lönt med fruek[illegible] fruestodlinga och det var hans hobby.

2/

ACC. N:R M. 14028:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
3

Arbetsfördelning. Den ordinarie gästetiden var från
1:sta november till 24 dito följande år, tiden från 24-10 - 1:sta-11
kallades frihetsdagarna, de tjänare som inte hade egot hem
stannade på stället och gjorde litet av varje, dels till
sig själv eller till husbondefolket. Hur ofta de byttade
plats berodde väl på huru de trivdes, vigorna stannade
gärna till de gifte sig, och när deras barn blevo tuxna
togo de plats där deras föräldrar voro verksamma. De arbetarhustrur som
arbetade hos andra, ville gärna arbeta hos sitt gamla
husbondefolk, om de fros tillhopa förut, där kände de ju
till huru arbetet skulle göras. Det var ju först matlag-
ningen som föll på husmors lott. Det var det bak-
bryggd och slöjd som hon väntade skulle vara med
och vara den bestämmande. I stort hushåll bakades
väl storbak varannan veckа. Det var det största jobb
som stod för att sätta till och älta degarna, i det stora
hushållet var det ett mycket strävat arbete att älta
en deg och fordrade det krafter, och tog vanligtvis en timma.

3)

ACC. N:R M. 14028:4.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Det skulle vara mindre bastande för husbondes att köra med fuder, eller fösta med slåtta om det behöv-
des, för jag visste, att det kunde hända att det fans andra arbeten den husbonden skjälv borde göra. På de flesta sjö-
na ställen fanns det vanligen en skrattebonn, om det fans passande vattendrag, på vilken de malor som
administrerade den som skulle bära till djuren. Det arbetet
överlät inte husbonden till den som hålst, utan gjorde
det själv. Jag kan tala med en man som var
vid fördräng till inspektor Fuhrs i Östra Karup en
dag skulle de köra åstad med sina lass till
Kristianstad, inspektor Fuhr körde skjälv med oxar
tysade han, så de köra före med hästar, för
för de svarta stutarna, så kan det vara mera så si-
na djur än sin egen ära. Oxar var nog inte så tåli-
ga att köra, när man var ute var det svårt att köra
med oxar, hörde man jämt mästaren det på oxarna
Komm allt hit, komm betu el. bist bägerä hit bäster.

ACC. NR M. 14028:5.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
5.

Det var fördrängen (den äldste och erfarenaste), som hade det bästa anseendet, han var den som stod husbondens närmast, därefter kom unge och nybörjare och sist kyeltaren, som skulle stå ut med kostallen och svinskötseln. Husmännen utförde vid vidka arbeten som behövdes, kunniga hantverkare som smeder, snickare o. dl., kunde ju tillsamans behövas till hjälp att restaurera söndriga bärktyg samt tillsammans av beldom av därtill kvarlämnat folk. Om husbonden eller någon av drängarna hade lust, göra de själva dylika arbeten under vintern. Under vinterkvällarna slitto de och gjorde kisepinnar till ekbänkar och de som de bruktet sönder kisepinnar var pinnar till handsäckorna, på stenig mark brötspinnarna lätt av. Senare när det blivit obligatoriskt med sojskötsel i skolorna var kisepinnar deras första arbete, pojkarna voro nog så tigtiga när de gjort dessa kisepinnar. De finno en kugalära hvilket skall det tillverkade kisepinnar? Senare den tillgjorde behöfs inte några skäri, det är färdig.

ACC. N:R M. 14028:6.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Fans kyektare var det han som fick skötа kostallen, utom mjölkningen, det var kvinnornas arbete, man såg sällan någon man mjölka det ansågo de vara förnedrande för män. På mindre ställen delade män och kvinnor arbetet den som hade tid. Tid det fick, männen hjälpa traktoren först när djuret var styckat började kvinnornas arbete. Tid bak var det vanligen husbonden som eldade den stora bekvägen varm, men det kunde också hända att någon äldre hjälpekvinna stod för den sysslan. Att kasta ut gödseln och blanda den är vanligen manligt arbete, men kvinnan att sprida ut gödseln på åkrarna, det ansåg drängarna icke hörde dem till. Sådring är för bättre arbete för kvinnor, men det fans junkringgående sotare i Prästtorp. Var en stor kraftig karl och han hade en också stor kvinna med sin 8 barn som alltid rädda för sotare Pettson och Lena. De kommo och sotade när det var tid de behövdes knappast kallas det risste när det var tid, de hade ju sina ställen.

5

ACC. N:R M. 14028:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Mindre djur, som kalver och får slaktade de väl
själva och flådde dem, men större kreatur hade
vanligt slaktare till, men hållar bille inte den som hålsf
flå, den som det gjorde kallades fackare det var en
som hette Ture, fackare Ture och sotare Pålson bor
för barndoms förskräckelse, så i mom blev det förändr
ing med arbetsfördelningen. Rengöring av tjälster
bl. slaktbar ju kommunägda, liksom skjutning av djur
en ~~och~~ vedbattning och konvoreedning. Konserve-
ring eller djupfrysning hade väl ingen höst talas om
det hörtill och senare t.d. Vårhöst hade ju bå männ
extra arbetsom som avvek från de dagliga arbeten för
bar det förklippning det skulle vara gjort så tidigt att
ullen hann att växa ut innan höstkulan kom så fa
ren slupo ju bara under efterhösträkterna ty de blo
bo ju installerade så tidigt. Och så skulle de bara
klippta innan slakten. Men de som skulle slaktas
kunna avskilda tills senare. Det arbetet måste en eller

Ta/

ACC. NR M. 14028:8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
8

Flera barn behjälpliga med, först att fånga på fåren och sedan med att hålla dem. Klippningen var kvinnornas arbete, men det måste bara en karl med att hålla fåret. Vattbered-ning fick ju också en tid, först mältningen, och sedan förening-en i maltkölsan som skulle cladas upp, och sedan fick malt-et röras om ofta. Så det finns knappast bibehållit. Brudegille och kardegille var mest bytesarbete och det fyllde dem i allmän-hetens roligt. Så det skiftades ligorna och huset med utsir och ordning. De ordinarie hjälpkuskarna skulle också bara med vid brydningen. Lamma var med gårdslakten som också delvis var bytesarbete, de samlades på kvällen till kaffe kl. 11, då hade karlarna slaktat en del djur så det var klart att börja kappa, att kunna kappa fat och gäss om-dags var bra en och annan kunde så längre men kri-karna blev ömma sinan. Då blev det kaffe för att mun-ta upp den lite, då började det fylla prata på smäta-marna och bra lite i ögonlocken, men var det inte slut skäll-ning och kärnlockning. Kaffet hade muntrat upp, så då kommo minnarna i gång och det blev ett kackel.

ACC. NR M. 14028:9.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
9.

Det var rätten kala föremiddagen innan gårskroppar-
na blemlördiga, så blev det mat och kanske återen
avskedskropp, men hällit blev de stora gårdarna fort
vara repade, Arbetstid och Fritid.

Dagen var ju gårska lång på bondgårdarna på den ti-
den började vanligen kl. 5 på morgonarna, kl. 6 fick
de kaffe med bröd sirap eller honung på, och en bit
kakbocker till kaffet. Kl. 8 var frukost vanligen po-
tatis och spicken sill, en spillkropp, mitt på bordet eller
kanske 2, det berodde på hur många det var att äta
i kroppen var det lite tunn grädde i den, hälle alla dopa
sin potatis, efteråt dricka mjölk eller vanligtvis dricka
blamning i ett kärl mitt på bordet där de fick med
sina hårdkexar, var och en hade sin särbilda sked.
Det fanns extra hornskedar till lejda arbetare. Var bordet
stort fick det vara två fat på bordet. Det var inte mycken
tråga om hygien på den tiden eller kanske, och de levde
ändå och blev gamla, kunde de bara skälpa vara fröjda
med det mentliste inte av något anvdn.

9

ACC. N:R M. 14028:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kl. 12 middag, då det barnliga var som det Kokes
mat, ärter Köttsoppa Grönkål el. dl. men det lät
julkisa ombyte däremellan, fisk eller sill o potatis
eller någon annan stremma. Köttsmat regelbundet
en gång i veckan, vanligtvis torsdag, bärnemat lördag.
Tjänstepersonalen hade en kopp kaffe vid 9 tiden med en
bit kakdeg till, senare, vid 4-5 tiden middagsmat, smör
på brödet bjöds inte vardagslag till tjänarna, men som
bakat isterbröd, är det tillbakat med en hel del kryddor
uti liksom gott som smör på förmiddan efter slakten
fick de också en bit lungekorv i parem lång finge äta den
när de ville, då var det ju också en del slaktmat som blev
kvar: lever o dylika. Bad som förhållandet var samt drika
blanning, så ½ timmas frihet i skymningen då de alla
voro tillsammans o prata de gifta gjort. Ed. Sedan blev
det kvällsarbete till kl. 8 då de finge någon dorts gröt
o mjölk, så var dagen slut. Sålunda det inte var något sär-
skilt som skulle firas, då timmorna inte räknades så noga.

10)

ACC. NR M. 14028:11.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Arbetstid och fritid. Det var ej inte några bestäm-
da arbetstimmar som det var att arbeta hela dagen.
Drängarna hade 2 timmar om middag kl. 14 så empfan-
mas bila kl. 2 de utigen. När säden skogs, eller höet
slogs skulle också kvinnorna slipas under middagstiden.
Män och kvinnor skulle arbeta tillhopa, likaså
de ju samma timmar. Drängarna hade varan-
den söndag fri, de 2 drängarna, lyckades fick fri-
tid när det passade, när husbonden var hemma så
övertog han skötseln av djuren. Ordinarie fritid
var från den 24 Mars till 1:a April på gården, och från
24 de Okt. till 1:a November, emellan stannade de på
gården, där hade de ju sin mat. Men äldre kommelse
kende ju arbetsdagarna utbytas till några dagar senare
för egen räkning kunde de arbeta, när som helst när
inte något särskilt arbete var för händer. Folkgången
skulle ju vakta djuren da fäder blev när de blev
insläppta. Hade de ett sätt att kunna till finga de
nog någon mat med sig.

11

ACC. N:R M. 14028:12.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Omgång. Ja det kan man säga att det var
samhörighetskänsla åtminstone bland hägorna betyder.
De ansågos tillhöra familjen, höjdlitet berörde
just personernas karaktär, bättre eller sämre och husdjur-
den kunde komma överens. Det fans ~~två~~ dränakam-
mar, men ingen större. Dränakammarna var uppställ
byggnaden och där eldas just ofta ibland dagliga,
det var omkring 3 meter i fyrkant ett par fönster och en
dörr som det var direkt ut på gården. Taken var av hägorlunds skan-
dia jag har just inte varit i några andra dränakammar.
Det jag det vete hur dana de allmänhet borta. Insida
har jag händelsevis sett, och den var där underomälig.
Ett litet fyrkantigt fönster vet till gården som inte gick
att öppna, dörren gick direkt ut till kostallen där fanns var
men kom. Jag var barn da i slutet på 80 talet men jag
förstod ändå att det var galet, när jag kom dit så jag fick
mor, stackars menniska, som skå ligga o bistas där.
Hon sade, tyst tala inte om det för någon.

ACC. N:R M. 14028:13.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
13.

Båd drängar och piger hade sina tillkommo-
righeter i sina kammar på vinterna och de fick inte
mycket där utan äro i stugan tillhopa med familjen
vid måltiderna, knällarna blevo ju icke långa efter det.
De åto alla vid samma bord om det inte var någon främmand
dåtemliger drängarna fingo äta först för sina fäder.
Husbonden hade alltid sin plats vid översta bordsändan
vid sidan om honom matmodern, vid andra bordsändan
satt fördrängen o därefter de andra tjenarna bland
var det så illa att det måste bättas ett bord till i synnerhet
när det var extra arbetshjälp. Folkastua bestod av ett rum på andra
sidan köket i vilket tjenarna vistades, ihem där inte bo
tillhopa med familjen. Till vardagslag åto de alla i folka-
stuan om inte husbondefolket hade främmande. Det inte om
det hemmets folkastua tillmorsfars. Det fans ett rum i
kök på andra gavlen som kallades lilla stugan nu och ett
rum till jämte köket, var Mors förra läge ruhet i fyra år.
I mej tid var det en gift moster som stod för hushållet efter
mormors död

13

ACC. N:R M. 14028:14.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
14.

För mostor Boro gifta allte bröderna hade hand del i Bo-
stad å den yngste bröderna var hos honom, en annan bro-
der var sjökapten, barnen av barnen borå hemma. Mor
stod egentligen för bröderns hushåll i Bästad med en
piga till hjälp och vid behov hjälpte hon också till i
hemmet, där var då mest äldre mostrar och morfar.
Vid alla högtider bor de samlade i föräldrahemmet barn
och barnbarn. Där var även tjenstfolket med bl. a. de
i Bästad å de som bor på gården, alla finge julklappar.
Julaftonen till morfars och barnens förstagång efter som
vi läsa de länge i förväg. Det var en allmän sed att
jul eller nyårsaften skulle de äldre som flytta för
flyttningstid i Oktober vitjudas som gäster.
De som alltid hade morfar en plats i högsätet och läste
högt bordbönen vid fäe och efter maten gå den som
började att äta eller gingo från bordet i en ordest ruen.
Efter lekten det och äpplen julakorsten på gammeldags
vis och stöngs bröd vin och skolmer efter bästa förmåga.

14/

ACC. N:R M. 14028:15.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
15.

Jag har inte hört talas om att i landsbygdens kyr-
kor det var några särskilda bänkar för tjenarna. Men
i Röstad var det på 1800-talet en avdelning som kallades pige-
stolarna, och en annan som kallades drängabänkarna.
Men det var det bara en och annan som nyttjade. Den gamla bengo-
mälningen säger det för att ge besked om bad i kyrkan,
men det är inte alls den meningen som det har för.
Tjenarna fick nog gå till kyrkan, åtminstone var
annan söndag om de själva ville, de blev nog aldrig
nekade, för om blev de istället uppmanade att
gå i kyrkan för sådan åtnjutande, så att nog
inte tjenarna själva så angelägna.
Ungdomskalas har nog troligtvis varit tillbaka att för-
äldrarna bjöd det när barnen blivit tvungna tillhopa
en del ungdomar till hemmet för att där roa sig,
det blev ju först blåtingar och kjeps under det tulle
mot en att de hört ungdomskalas men det var kanske
mera present. Jag har inte hört talat att ha loydanar här.

15

ACC. NR M. 14028:16.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

I min barndom och även senare var det ansedd-
nat dans bara i en backe skogsbacke. De bara
danska enkla och anspråkslösa. De dansade då bara
marken inget brädgolf. Runt barnen var enkla bänkar
uppsatta till att sitta mellan danserna. Till buman var
ett säte uppsatt mellan ett par träd, ett stycke från marken
avsett för spelemannen. Det var en mycket anlitad byaade-
spelman "Finka Kalen" han var skicklig fiolspelare mycket
musikalisk men ovisst ansdelpet o danske något tokom till
förfärdet också, och som dåliga mycket noga och bastucker,
men den som kunde lika med honom var hög och väll.
Det var en backe skog och utmed allmän väg det var
ofta uffärder lördagen och söndagen. Så var det stånd med
läskedrycker o konfekt. En sommar var det en hängande
och karusell billig avgift 30 öre turen, i gangar var det bast
10 öre turen. Under kvällens lopp gingo de runt och
upp spelmansfongar. Det fingo de göra ett par gånger,
ty det blev ju ombytte på fotta o inkomsten blev nog ändå
lite stor.

16/

ACC. N:R M. 14028:17.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Sedan blev det ju en massa föreningar i O.G.T. S.L.M.
I.O.G.T. F.M.S.L. och ordenshus, och därmed dessa pretentio-
nerna på lokal och musik. Nu skall det vara banade
golv och hälsforkläder, men det blir nog inte lätt att ankom-
mera ungdomarna att betala Kanske nu ju kan bidra
förutom den lön det tjänar ihop till 75 a 100 kr på månad.
Husbonderätte blomar tillfälles samliga med mor
framför namnet, t.ex. Else, om det var medelålders
de gamla ville inte heta mor, utan det blev bara namnet
Hälz det på deras tid blev fru. Husbonden kallades kam-
ligen med efternamnet. Det var ej samråd mellan
husbonden eller matmodern med den äldre arbetarna
hur och när arbetet skulle utföras. Någon berättelsen
har jag inte hört talas om det stämmar väl tid i det
sina. Men däremot nog utfördes för mycket arbete
och för lång arbetstid i sin mycket bakteriegarna
hade nog inte lätt när det var många dar, på många ställ-
en kunde nog bara kvalt och hålt med mat. Men
det hörde det nog, så det blev inte så lätt för tjänare

17

ACC. N:R M. 14028:18.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Härkomst. Det var ju mest från småkom där som var halvbruxen ungdom som behörde tjäna och över-
lärarlite mera än hemma. Det kom också ofta tjänare från
södra Halland, vilka i allmänhet hade gott betyg att vara
duglige i arbetet och pålitliga och i många fall stan-
nade de i flera år, om inte på samma ställe så tog de
plats på ättlandet. De blev fort kompkamrater såväl
med gårdens ungdom som andra som de kommo i
lag dels i arbetslag, och sedan på dansbanorna.
Härifrån togo på senare åren bondedöttrarna på an-
nat håll för att som de sade, be mer än en gryta fo-
ka, de ville ju gärna på större gårdar eller herrhåll
än de kom bara bid hemma, och många frides så
borta att de stannade, på orten i flerta fall som gifta.
Även här förekom ofta att drängen stannade för dottern
i huset i början var det kanske inte så väl sett av
föräldrarna, men med tiden om han visade sig vara
en duktig karl glömdes att han bara var ett dräng.

ACC. NR M. 14028:19.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

19.

Här beskrivna gård var i en medelstor bondgård och förmögen, den är belägen ett par kilometer utanför Östra och hålla nu Smärydgården och är tillhörig Juvelerare Bolin Stockholm. Jag har utbarit så mycket på andra mindre gårdar i bondaglag man bad andra att berätta bar det en besöntlig skildrad bröl kosthallet som den dagliga rytten, med undantag mindre gårdar, är dä mindre. En T.ex. det, ett litet bostadshus och en länga det hade en ko eller två, samt en gris i par får. Där hade en eller 2 kor och de hemedem i brukade den lilla jordbiten på Yttertorp. Där var mannen antingen någon sort hantverkare eller arbetsman och tröskema. Kärnaste gamma tillmorfars var Lilla Östad, tillhörig sjöhaptem Ribera för 50 år sedan delad och säld den ena halvan till diskt. Bolin och är nu Norviks trädgård den andra halvan är nu Fredrika Bremerförbundets husmodersskola Apelryd. "Lilla Östad" var nog i stort sett av samma storlek som Smärydgården. O. b. s. Detta var på 1870-talet innan jag började

19